

KUIDAS KIRJELDADA AINSUSE LÜHIKEST SISSEÜTLEVAT KASUTAMISANDMETEGA KOOSKÕLAS?*

HEIKI-JAAN KAALEP

Sissejuhatus

Eesti keele sõnamuutmise kirjeldamiseks on välja pakutud mitmesuguseid süsteeme, mis erinevad üksteisest vormimoodustuse aluseks olevate põhi- vormide, muutkondadesse liigitamise põhimõtete ja seega ka muutkonda- de endi poolest, aga ka süsteemi kirjeldavate reeglite ja erandite poolest. Süs- teeme iseloomustab uurija intuitsioonile toetumine ning kooskõla mõne sõnas- tikuga, tüüpiliselt õigekeelsussõnastikuga, mis esindab kehtivat normingut.

Muutmisüsteemi kirjeldamiseks oleks siiski vaja lisaks sellele, milliseid vorme saab või ei saa moodustada, vaja vaadata ka seda, milliseid vorme tege- likult moodustatakse. Kui teoreetiliselt võimalikku vormi ei kasutata, siis vajab see süsteemi seisukohalt samuti mõtestamist, nagu vajab mõtestamist normivälise vormi järjekindel kasutamine.

Artiklis rakendatakse lühikese sisseütleva käände kirjeldamiseks teksti- korpusepõhist lähenemist. Kasutussageduse arvestamine õonestab lühikese sisseütleva käsitlusi, mis peavad teda tervikuna kas omaette käändeks, idio- lektiti ja üksiksõnuti kõikuvaks, erandlikuks või ebareeglipäraseks (põhjali- ku ülevaate annab sellistest käitlustest Kio 2006: 25–28).

Kui lühike sisseütlev on suure osas reeglipärane, siis tekib loomulikult küsimus, kuidas seda käänat moodustatakse. Artiklis pakutakse välja, et lõputa lühikese sisseütleva aluseks on ainsuse osastav. See võimaldab lühi- kese sisseütleva moodustamist kirjeldada võimalikult lihtsalt, kuigi ei ole kooskõlas üldlevinud ettekujutusega eesti käändevormide moodustamisest.

Lühenenud ehk *se*-lõpulise sisseütleva (nt *olulisse*) moodustamise osas näidatakse vormi lubatavuse ja potentsiaalselt tekkiva homonüümia vahelist seost.

1. Keele süsteem ja kasutussagedus

Keelesüsteemi kirjeldamisel tuleb arvestada keele kasutamist. Joseph Green- bergi järgi on „...kasutussagedus grammatiliste kategooriate kujunemise ala- liselt kohalolev ja tugev mõjutaja ning ta aitab seega seletada momendil keh- tivat olukorda” (Greenberg 1966: 69). Joan Bybee sõnul: „Sagedus ehk kordu- mine etendab grammatika kujunemisel oma osa, sest inimene on korduvuse

* Artikkel on valminud sihtfinantseeritava teadusteema „Loomulike keelte arvutitööt- luse formalismide ja efektiivsete algoritmide väljatöötamine ning eesti keelele rakendami- ne” (SF0180078s08) toel. Autor tänab anonüümset retsensenti põhjaliku ja konstruktiivse kriitika eest.

suhtes vastuvõtlik” (Bybee 2007: 8). M. Haspelmath ütleb: „Minu seisukoht on, et sagedus tekstis (s.t eelkõige igapäevases kõnes) on see põhiline nähtus, mis seletab suurt hulka muid lingvistilisi nähtusi” (Haspelmath 2006: 45).

Sagedust arvutades tuleb endalt küsida: mida õigupoolest kokku loetakse?

Sõna, liite, grammatilise kategooria tekstisagedus näitab, mitu korda esineb see nähtus tekstis. Mõne üldisema nähtuse, näiteks käändekategooria puhul, võib olla mõistlik uurida hoopis tema sõnastikusagedust (sõnastik on tehtud sama teksti põhjal): kui palju erinevaid juhtumeid, – käände puhul niisiis erinevaid sõnu – seda kategooriat tekstis kannab. Näiteks eelmises lauses on mitmuse osastava käände tekstisagedus 4 ja sõnastikusagedus 3 – sõnavorm *erinevaid* kannab mitmuse osastavat kaks korda.

Mõnikord võib nähtuse iseloomust saada täiesti erineva pildi sõltuvalt sellest, kas vaadata teksti- või sõnastikusagedust. Näiteks tekstisageduse poolest moodustavad inglise reeglipärased verbid kõigest 40% kõigist tegusõnadest, sõnastikusageduse poolest aga 96% (Grabowski, Mindt 1995). Üldiselt kehtib reegel, et erandlikke sõnu on sõnastikus vähe, kuid nad esinevad tekstides palju kordi. Reeglipärased sõnad, vastupidi, esinevad tekstis individuaalselt pigem harva. Kui koostada tekstikorpuse põhjal sagedusloendeid, siis on erandlike ja reeglipärase sõnade loendid erineva iseloomuga. Erandlike sõnade (nt ebareeglipärase tegusõnade) loendit iseloomustab erinevate elementide väike arv, kusjuures iga elemendi tekstisagedus on suur, ja (peaaegu) kõiki elemente tuleb tekstis ette rohkem kui üks kord. Reeglipärase sõnade loend seevastu on pikk, kusjuures üle poole kõigist tekstis kohatud reeglipärasest sõnadest esinebki tekstis ainult üks kord. Reeglipärased sõnad esindavad tavaliselt produktiivset malli, ebareeglipärased vastavalt ebaproductiivset. Ülaltoodud seaduspära on võimalik kasutada reeglipärase ja erandlike, produktiivsete ja ebaproductiivsete nähtuste eritlemiseks tekstikorpuse alusel: kui mingisse morfoloogilisse klassi kuuluvad sõnad (olgu selle klassi tunnuseks liide, muutelõpp, muuttüüp vms) moodustavad lühikese loendi, mille üksikelementide tekstisagedus on suur, siis on ilmselt tegu ebaregulaarse, ebaproductiivse klassiga; ja vastupidi, kui nad moodustavad pika loendi, mille üksikelementidest rohkem kui pool esineb korpuses ainult üks kord, siis on ilmselt tegu regulaarse, produktiivse klassiga (vt ka Baayen 2008; Bauer 2001).

Tänapäeva keeles erandlikult käänatavaid sõnu seletab keeleajalugu, aga erandliku käänamisviisi tänaseni püsimist seletab nende sõnade suur kasutussagedus. Keelesüsteemi olulisi tunnuseid tuleb otsida uute ja harva kasutatavate, mitte vanade ja sageli kasutatavate sõnade juurest.

2. Muutmissüsteemi kirjeldamise põhimõtteid

Eesti keel kuulub keelte hulka, milles sõnu käänatakse ja pööratakse erinevate mallide järgi. Wolfgang Wurzeli sõnul: „Enamiku flektiivsete keelte puhul ei ole muuttüüp ja morfoloogiavälised omadused [nt grammatiline sugu, sõnaliik, häälikulis-tuletuslik kuju – *H.-J. K.*] täpselt kooskõlas: kaks või enam muuttüüpi sisaldavad ühesuguste morfoloogiaväliste omadustega sõnu” (Wurzel 1987: 78). Eesti keeles sobiksid sellekohaseks näiteks kolm järgmiste ühesuguste omadustega muuttüüpi: nimisõna, nimetavas käändes kaks

silpi, esimene välde, lõpuvokaal *e* (*kese* : *keskme*; *pide* : *pideme*; *kõne* : *kõne*). Kuid W. Wurzeli järgi ei ole sellised muuttüübid harilikult võrdsed, vaid mõni on dominantne: temasse kuulub rohkem sõnu kui teistesse, ta kasvab uute ja teistest tüüpidest ületulevate sõnade arvel ning tema malli järgi käänamist peetakse reeglipäraseks, tavaliseks. Meie näite puhul esindab dominantset tüüpi *kõne*. Peale suure sõnade arvu iseloomustab dominantset tüüpi ka vormimoodustuse lihtsus, mis väljendub selles, et sõna(vormi) häälikulise ja liitelise kuju järgi on võimalik moodustada ilma eranditeta kõik temast tulenevad muutevormid.

Peale produktiivsete ja vormimoodustuse mõttes läbinähtavate muutnimallide on keeltes kasutusel ka muutevormide moodustamise ebaproductiivseid ja erandlikke viise.

Ka EKG I (1995: 126) järgi „... on otstarbekas jagada kogu eesti keele morfoloogia kaheks: aktiivseks morfoloogiaks ja passiivseks morfoloogiaks.

Aktiivne morfoloogia hõlmab seda osa vormimoodustusest, milles reeglid rakenduvad lähtudes sõna algvormi fonoloogilis-derivatiivsest struktuurist, ilma et kõneleja vajaks õige vormi moodustamiseks mingit lisainfot selle sõna kohta. Suurem osa sõnavarast kuulub aktiivsesse morfoloogiasse.

Passiivne morfoloogia hõlmab seda osa vormimoodustusest, milles algvorm ei määra üheselt, milliste reeglite abil sõnavorme saab moodustada.”

Productiivsuse ning vormimoodustuse lihtsusega seotud nähtusi on eesti keeles kirjeldatud ka terminitega *avatud* ja *suletud* (Viks 2000; EKK 2007: 303) ning *stabiilne* ja *ebastabiilne* (Pedaja 2006).

See seletab, kuidas oskavad inimesed varem kohtamata sõnade puhul neid käänata: nad teevad seda sõna algvormi kuju järgi. Erandlikke sõnu, mille vormide moodustamine ei käi selliste üldiste reeglite järgi, on keeles vähe ja neid kasutatakse tihti. Kui sõna kasutamine väheneb, siis on tal tendents minna passiivsest ehk suletud ehk ebastabiilsest muuttüübist üle aktiivsesse ehk avatud ehk stabiilsesse muuttüüpi. Näiteks taimenimesid *ruse* ja *pune* käänavad taimedest palju rääkijad, botaanikud, ebastabiilsete mallide järgi – *ruse* : *ruskme* : *ruset* ja *pune* : *puneme* : *punet* –, tavakeeles aga rakendatakse stabiilset malli, mida esindab *kõne*: – *ruse* : *ruse* : *ruset* ja *pune* : *pune* : *punet*.

Traditsiooniliselt on eesti keeles üksiksõnade muutmist kirjeldatud ja süstematiseeritud muutkondadesse liigitades. Sõnamuutmissüsteemi esitatakse muutkondade süsteemina. Mõnikord on otstarbekas kirjeldada teatavate käänete moodustamist eraldi, omaette allsüsteemina, sõltumata konkreetsest muuttüübist. Näiteks eesti käändsõna semantiliste käänete ainsuse vormid moodustatakse ainsuse omastava alusel, kusjuures ei ole üldse oluline, kuidas omastav kääne ise on saadud: kas ainsuse nimetavast automaatselt tuletatud, kasutades aktiivse morfoloogia reegleid või on ta ebaregulaarne vorm. EKG I (1995: 127) kirjeldab sõnade *kala* ja *tala* ainsuse vorme ühesuguste reeglite alusel moodustatavatena, lisades, et ainus, mis määrab *kala* kuuluma passiivsesse muuttüüpi, on mitmuse osastava vorm *kalu*.

Eesti noomeniparadigmas ei pruugi vormid olla jaotatud täpselt kahte erinevasse gruppi: tuletamatud põhivormid ja tuletatavad analoogiavormid. Vormide moodustamist saab kirjeldada ka mitmeastmelise hierarhilise süsteemina: ühest vormist moodustatakse teine, selle alusel kolmas jne. Näiteks nimetavas käändes ühesilbilisest kaashäälikuga lõppevast sõnast saab ainsuse omastav sel moel, et lisatakse sõna lõppu *i* ja sõna ise läheb teise vältesse, nt

kauss : *kausi*. Kahesilbilisest esmavärtelisest sõnast ainsuse omastava moodustamisel aga sõna nimetavalist vormi ei muudeta, nt *lobi* : *lobi*. Ainsuse omastavast omakorda saadakse ainsuse alaleütlev lihtsalt lõpu *-le* lisamise teel. Niisiis on meil seda tüüpi sõnade ainsuse käänete moodustamiseks kaheastmeline süsteem. Üht sellist võimalikku süsteemi kirjeldab Evelin Kuusik (1994).

3. Käänete kasutussagedus tekstis

Ehkki eesti keele käänete kasutamise sagedust tekstis on uurinud juba Jüri Valge (1970), ei ole kasutussagedust minu teada seni eesti sõnamuutmise kirjeldamisel arvestatud, kuigi stabiilse ja ebastabiilse morfoloogia eristamine tugineb suuresti just kasutussagedusele.

Alljärgnevad andmed on leitud Tartu Ülikooli morfoloogiliselt märgendatud tekstikorpuse põhjal (<http://www.cl.ut.ee/korpused/morfkorpus/>). Kõigi sõnade võimalikud analüüsid on korpuses määratud arvutiprogramm automaatselt, kuid võimalike hulgast valisid vastavas kontekstis õige analüüsi siiski inimesed. Kõik tekstid vaadati üle vähemalt kolm korda: algul ühestasid iga teksti kaks filoloogi teineteisest sõltumatult ja seejärel võrdles kolmas nende tehtud valikuid ning erinevuste korral ühtlustas need. Selle tulemuseks on korpuses hinnanguliselt kõigest 0,3% sõnadest vale või vaieldava analüüsiga. Korpuse koosseisu ning mahtu kirjeldab tabel 1.

Tabel 1.

Morfoloogiliselt märgendatud tekstikorpus

Liik	Sõnade arv
Ilukirjandus (eesti autorid)	104 000
George Orwelli „1984”	75 500
Ajakirjandus	111 000
Seadused	121 000
Horisont	98 000
Infotekstid	4 000
Kokku	513 500

Sõnamuutmise uurimisel huvitab meid, milliseid sõnu millistes käänetes kasutatakse ja kui tavaline see on. Tabel 2 näitab, kui palju sõnastikusõnu oli korpuses eri käändevormides, s.t et kui mingi sõna esines mingis käändes, siis on teda tabelis vastava käände esinemusena arvestatud üks kord, sõltumata sellest, mitu korda ta tekstis selles käändevormis esines. Liitsõnade puhul on loetud ainult nende viimaseid komponente, mis vähendab erinevate sõnade arvu.

Keeleõppijad omandavad sõnamuutmise reeglid tegeliku keeletarvituse põhjal ning need on oma olemuselt statistilised ja keelekasutajate jaoks ilmselt teadvustamata (v.a võib-olla juhul, kui õppijaid on koolis spetsiaalselt drillitud). Mis ei tähenda, et me ei võiks neid reegleid sõnastada: keelereeglid

Tabel 2.

**Käänete esinemus korpuses:
konkreetses käändevormis esinenud erinevate sõnade arv**

Kääne	Ainsus	Mitmus
Nimetav (nominatiiv)	10 686	3502
Omastav (genitiiv)	7654	2744
Osastav (partitiiv)	4711	2587
Sisseütlev (illatiiv) + lühike (aditiiv)	506 + 654	248
Seesütlev (inessiiv)	2161	637
Seestütlev (elatiiv)	2365	984
Alaleütlev (allatiiv)	1952	723
Alalütlev (adessiiv)	1788	611
Alaltütlev (ablatiiv)	490	134
Saav (translatiiv)	2001	287
Rajav (terminatiiv)	273	44
Olev (essiiv)	500	103
Ilmaütlev (abessiiv)	167	49
Kaasaütlev (komitatiiv)	1825	683

nagu ühiskonna- ja majandusseadusedki kehtivad sõltumata sellest, kas inimesed neid teadvustavad ja sõnastavad või mitte.

J. Bybee (2007) on näidanud, et sõnamuutmismalli omandamisel on määrava tähtsusega malli esindavate sõnade sõnastikusagedus, s.t õppija kohatud erinevate sõnade hulk, mis teatava malli järgi muutuvad, malli raskus ega vorm ei ole olulised. Samuti ei ole oluline tekstisagedus.

Kui me näeme mingi vormi moodustamist paljude erinevate sõnade näitel, ehkki iga üksiku sõna puhul vähe kordi, siis selle alusel loomegi vormimoodustuse reegli. Ühe kindla sõna vormi palju kordi nägemine ei too kaasa selle sõna vormimoodustuse reegli üldistamist teistele sõnadele, vaid ainult selle konkreetse vormi meeldejätmise.

Haruldase käändevormi moodustamisel on loomulik lähtuda tavalisemast käändevormist: näiteks omastav on sagedasem kui seesütlev ja seesütleva moodustamisel on aluseks omastav. Seejuures on oluline just selles vormis olevate erinevate sõnade arv. Tabeli andmetega on kooskõlas see, et mida harvaesinevam vorm, seda regulaarsem ta on: semantiliste käänete regulaarsus on palju suurem kui grammatilistel käänetel ja nad esinevad ka harvem. Sagedus on pöördvõrdeline reeglipärasusega: mida sagedasem, seda reeglipäratum. Tabelist võime teha muu hulgas järelduse, et käändsõna algvormiks sobib keskmiselt kõige paremini ainsuse nimetav kui kõige sagedamini ette-tulev vorm. Samal ajal seletab asjaolu, et ainsuse omastav on sageduse poolest ainsuse nimetavaga küllalt lähedane, ka seda, et ainsuse omastav on paljude sõnade puhul ainsuse nimetavast tuletamatu: sõnade omastavavormid esinevad tekstides nii sageli, et keele kasutajatel ei ole tarvis neid tuletada nimetavalise vormi alusel. Seega puudub surve ainsuse omastava moodustamise lihtsustumiseks.

4. Ainsuse sisseütlev

Teiste käänete hulgas vajab eraldi vaatlemist ainsuse sisseütlev. Esiteks leiab tabelis 2 kinnitust väide, et eesti lühike sisseütlev on tavalisem kui pikk sisseütlev (Hasselblatt 2000). Teiseks ilmneb samast, et selles käändes kasutatakse sõnu umbes poole vähem kui kahes teises sisekohakäändes, samuti poole vähem kui saavas, kaasaütlevas, alale- ja alalütlevas. Ainsuse sisseütlev näib lükkavat ümber väite, et vähem kasutatavate käänete moodustamine on regulaarsem kui rohkem kasutatavate käänete oma: tal on kaks vormi, pikk ja lühike, mida kasutatakse umbes võrdsel määral, kusjuures mitmes eesti morfoloogia käsitluses (Viks 1992; EKG I 1995; EKK 2007) ei peeta lühikest vormi mõne teise käände alusel moodustatavaks.

EKK (2007: 207) järgi on lühikese sisseütleva moodustamine täiesti erinev muude sõnavormide moodustamisest ning tema kasutamine on kõikuv, seetõttu ei arvestata teda ei tüvemuutuste kirjeldamisel ega muuttüübikuu-luvuse määramisel. Lühikest sisseütlevat käsitletakse erandliku ja kõrvalise vormina (EKK 2007: 245–246). Ehk teiste sõnadega: lühikest sisseütlevat ei püütagi kirjeldada eesti käänamissüsteemi regulaarse osana.

Käsitledes sisseütleva käände pika ja lühikese vormi vastuvõetavust, väidab EKK, et see sõltub sõna tähendusest ja et sõnu, mida saab kasutada nii sihtkoha tähenduses kui ka verbide *suhtuma*, *kiinduma*, *armuma* jt rektsioonilise laiendina, kasutatakse sihtkoha tähenduses valdavalt lühikeses vormis, rektsioonilise laiendina aga pikas vormis (EKK 2007: 247).

See tähendaks siis, et normaalne oleks kasutada väljendit *sõidan naaberriiki* (mitte-riigisse), aga *suhtun naaberriigisse* (mitte-riiki) *hästi*. Eesti keele oskajale on selge, et ülaltoodud vastandus ei ole kooskõlas keeletajuga: normaalne on siiski *suhtun naaberriiki*. C. Hasselblatt (2000) ja K. Kio (2006) on näidanud, et sisseütleva vormi valik ei sõltu üldjuhul verbist, mille juurde sõna kuulub, ning et pika ja lühikese sisseütleva vormidel üldjuhul erinevat tähendust ei ole.

Sama näitavad ka morfoloogiliselt ühestatud korpuse andmed. Alljärgnevalt on toodud kõik korpuses esinenud 13 juhtumit, kus tegusõnade *kiinduma*, *armuma* ja *suhtuma* rektsioonilise laiendina esinevad sõnad, mis oma morfoloogilise tüübi poolest saavad olla lühikeses, ilma lõputa sisseütlevas. Vastupidiselt EKK väidetule kaheksa neist just selles vormis esinevadki: *kiinduma Ernsti*; *armuma ühte neidu*, *modell*; *suhtuma ajaloolisesse fakti*, *romaani*, *katkematusse tööstaazi*, *taimeriki*, *tsaaririki*; *sse-lõpulisena* esineb kõigest kolm: *suhtuma asjasse* (3 esinemust), *sõjasse*, *tõosse*.

Püüan artiklis esitada ainsuse sisseütleva käände moodustamise reegliti-ku, nii et see oleks kooskõlas tegeliku keelega, mida esindab morfoloogiliselt ühestatud korpus, ja eesti käändsõnade muutmistsüsteemiga ning võimaldaks selle käände moodustamise viise mõtestada. Käändsõnade muutmistsüsteemi osas tuginen „Väikese vormisõnastiku” (Viks 1992) muuttüüpidele ning konkreetsete sõnade tüübiliigitusele. Kui aga mõne sõna või sõnarühma tegelikult kasutatavad vormid neist erinevad, arvestatakse muidugi tegelikke vorme. Ü. Viksi „Väikese vormisõnastiku” puhul on siinjuures oluline, et ta esitab sõnade võimalikke vorme, jättes teisejärguliseks küsimuseks nende realiseerimise ulatuse tegelikes tekstides.

Oletan, et ka lühikese sisseütleva moodustamise reeglid peaksid sarnanema muude semantiliste käänete moodustamise reeglitega selles mõttes, et käände moodustamise aluseks on sama paradigma mõni muu sõnavorm, kusjuures ei ole üldse oluline, kuidas moodustusalus ise on saadud.

5. Ainsuse sisseütleva vormide sagedus

Ainsuse sisseütlevale on pikk ehk *sse*-lõpuline vorm ning lühike vorm, mille vormistiku esitus on eri allikates erinev sõltuvalt sellest, kuidas jagatakse käändevorm tüveks ja lõpuks ning kuidas käsitletakse tüve kuju muutust. Ü. Viksi (1992) järgi võib lõpp olla *-tte*, *-de*, *-se* või puududa, näiteks *kätte*, *suurde*, *harjutusse*, *seminari*. K. Kio (2006) ja EKK (2007) eristavad puuduva lõpuga vormide hulgas veel tüve sisekaashääliku pikendamist ning lõppe *-ha*, *-he*, *-hu*, *-da*, näiteks *pessa*, *maha*, *pähe*, *suhu*, *mõnda*.

Tabel 3 esitab tekstikorpuses ainsuse sisseütlevas käändes esinenud sõnastikusõnade jagunemise vormide lõikes. Tüve sisekaashääliku pikendamine on liigitatud lõpu puudumise ehk 0-formatiivi alla.

Tabel 3.

Ainsuse sisseütleva lõpuformatiivide valik erinevate sõnade puhul

Sõnastikusõnu	Lõpuformatiiv	Tekstis sagedasemad sõnad koos tekstisagedusega
468	<i>sse</i>	<i>registrisse</i> 86, <i>ametisse</i> 84, <i>Eestisse</i> 56
448	0	<i>toime</i> 74, <i>pähe</i> 70, <i>tuppa</i> 52, <i>korda</i> 47
137	<i>se</i>	<i>teenistusse</i> 29, <i>asutusse</i> 12, <i>vastavusse</i> 8
22	0, <i>sse</i>	<i>koju / kodusse</i> 80 : 8, <i>teise/teisesse</i> 51 : 1, <i>külla / külasse</i> 22 : 1
14	<i>de</i>	<i>meelde</i> 97, <i>läände</i> 8, <i>keelde</i> 8
12	<i>se, sse</i>	<i>teadvusse / teadvusesse</i> 13 : 1, <i>valdusse / valdusesse</i> 5 : 1
2	<i>tte</i>	<i>kätte</i> 90, <i>vette</i> 14
1	<i>de, sse</i>	<i>uude / uuesse</i> 12 : 1

Tabelist 3 näeme järgmist.

1. On olemas paljudele erinevatele sõnadele liituvad formatiivid *-se*, *-sse* ja *-0* ning vähestele sõnadele liituvad *-de* ja *-tte*.
2. Üks sõna võib käänduda nii harva kui ka tihti kasutatava malli järgi (nt *-de*, *-sse*), aga ka mitme sagedase malli järgi: 0, *-sse* või *-se*, *-sse*.
3. Seejuures eelistavad sõnad täiesti ilmselt ikkagi ühte malli: teoreetiliselt võiks ju enamik sõnu, mille sisseütlev võib olla mitmel kujul, ka tekstides reaalselt erineval kujul esineda, aga seda juhtub väga harva. Näib, et vor-

mivalikut määravad reeglid teatavatel tingimustel sobivat vormi mitte ainult ei luba, vaid lausa nõuavad.

Konkreetses lõpu valik sõltub ilmselt sõna kasutussagedusest ja häälikulisest või liitelisest kujust ega ole tingitud näiteks stiilist ega isiklikest eelistustest: selleks on ainult üht lõppu eelistavate sõnade hulk liiga suur. Lisaks ei olene sisseütleva vormi valik verbist, mille juurde sõna kuulub, ning pika ja lühikese sisseütleva vormidel ei ole erinevat tähendust, v.a väga üksikutel juhtudel (Kio 2006; Hasselblatt 2000).

Sisseütlevas käändes sõnade kasutatavuse statistika ja nende ebaregulaarse vormina käsitlemise (EKG I; Viks 1992; EKK 2007) vahel on vastuolu. Lühike sisseütlev on piisavalt sage, et mitte pidada seda erandlikuks vormiks, ning samal ajal piisavalt harv, et selle moodustamine peaks käima reeglipäraselt. Oma sageduslike karakteristikute poolest sarnanevad 0-lõpuline ja *se-lõpuline* lühike sisseütlev pika sisseütlevaga ning kõik kolm sarnanevad selles osas inglise reeglipärase, mitte ebareeglipärasega verbidega.

Kui lühike sisseütlev oleks ebaregulaarne vorm, siis peaks ta olema moodustatav vähestest sõnadest, kusjuures nende vähete sõnade lühikeses sisseütlevas olevaid vorme peaks olema palju. Selle printsiibi näiteks sobivad *tte-* sisseütlev, mis esineb korpuses ainult sõnadel *kätte* ja *vette*, ning *de-* sisseütlev.

Tegelikult näeme tabelist 2, et muid lühikeses vormis sõnu on kasutatud korpuses isegi rohkem kui pikka sisseütlevat. Ka lühikeses sisseütlevas olevate üksikute sõnade kasutussagedus ei ole suurem kui pikal sisseütleva. 0-lõpulistest sõnadest on korpuses ligi 50% selles vormis ainult üks kord, *se-lõpulistest* sõnadest 70%. Võrdluseks: *sse-lõpulistest* sõnadest on üks kord selles vormis 61%.

Lastekeele uurijate andmetel omandavad eesti lapsed lühikese sisseütleva varem kui pika sisseütleva: „... aglutinatiivne käändelõpp *-sse* peaks olema läbipaistvam kui lühike illatiiv, kuid ometi omandavad eesti lapsed lühikese illatiivi, mis on sisendkeeles sagedasem ega ole pikem kui kaks silpi, varem” (Argus 2008: 27). Üldlevinud seisukoha järgi omandatakse produktiivsed muutmismallid varem kui mitteproduktiivsed (Argus 2008: 24).

Seega on lühike sisseütlev tavaline, reeglipärane, mitte erandlik sisseütleva vorm. See omakorda tähendab, et ta on sõna mõne teise käändevormi alusel moodustatav. Iga konkreetse moodustamist vajava sõnavormi puhul, s.t sõnavormi puhul, mida keelekasutajal tervikuna valmiskujul peas ei ole, peaks alusvorm ilmselt olema keelekasutajale tuttav, s.t varem kohatud ehk tavalisem ehk kasutatavam, et selle alusel vajalikku analoogiavormi saaks moodustada. Tavalisust saab mõõta tekstikorpuses leidumise sageduse abil. Eeldades, et tekstikorpuse põhjal leitud sagedusandmed kajastavad adekvaatselt käände tavalisust, saab moodustada käänete alusvormiks sobivuse järjestuse. Ainult sagedusjärjestuses eespool olev kääne saab olla tagapool oleva käände moodustamise aluseks. Seda nõuet peaks arvestama iga süsteem, mis pretendeerib sõnamuutmise kirjeldamisele. Tabeli 2 andmete põhjal esineb lühike sisseütlev liiga harva, et sobida alusvormiks.

Järgnevalt vaatamegi, millest lühike sisseütlev võiks tuletatud olla ja millisel määral on ta regulaarne. Selleks vaatame eraldi kahte suurt gruppi: 0-lõpuliselt ja *se-lõpuliselt*. *de-* ja *tte-lõpuline* sisseütlev kuuluvad ilmselgelt erandlike hulka.

6. 0-lõpuline sisseütlev

Kui vaadata kõiki sõnu, mille paradigmas esineb 0-lõpulise sisseütleva võimalus, siis juhib tema moodustamist kaks printsiipi, millest esimene seob vormi tema alusvormiga ja teine määrab vormi kuju:

- 1) lühike sisseütlev on sama mis ainsuse osastav;
- 2) lühike sisseütlev on kaheasilbiline, kolmandas vältes.

On sõnu, mille puhul kehtivad mõlemad printsiibid (nt ainsuse nimetavas käändes ühesilbilised kaashäälikuga lõppevad sõnad, nagu *kauss*), aga ka neid, mille puhul kehtib ainult üks neist, näiteks *seminari* puhul on lühike sisseütlev sama mis ainsuse osastav, kuid ta pole kaheasilbiline ega kolmandas vältes; *sappa* puhul ei ole lühike sisseütlev päris sama mis ainsuse osastav, kuid ta on kaheasilbiline ja kolmandas vältes.

Pakkumata lühikese sisseütleva enese võimalike vormide osas midagi uut, sarnaneb alljärgnev lühikese sisseütleva moodustamise eeskiri muude semantiliste käänete moodustamise eeskirjadega, kuid erineb Ü. Viksi (1992), EKG I (1995) ja EKK (2007) käsitlustest, mis kõik püüavad rühmitada sõnu muutkondadesse, nii et ühte muutkonda kuuluvate sõnade kõik muutevormid oleksid ühel moel moodustatavad. Muutkondade kaupa esitamisel jääb aga varju asjaolu, et eri muutkondade sõnade mõningaid vorme – praegusel juhul lühikest sisseütlevat – võib moodustada täpselt ühesuguste reeglite alusel, sõltumata isegi sellest, kas sõna kuulub oma muude vormide moodustamise poolest avatud või suletud muuttüüpi. EKG I (1995: 200) on küll sunnitud isegi tunnistama, et mõningate muidu aktiivsesse morfoloogiasse kuuluvate sõnade nagu näiteks *udu*, *muda*, *pori* lühikese sisseütleva moodustamine ei käi aktiivse morfoloogia reeglite järgi, mõõndes seega, et katse esitada eesti käändsõnade morfoloogiat kogu paradigmat katvate avatud ja suletud muuttüüpide kaudu ei ole 100-protsendiliselt korda läinud.

Alljärgnevalt esitan 0-lõpulise sisseütleva moodustamise reeglid, lähtudes selle aluseks oleva vormi kujust, milleks on täishäälikuga lõpev ainsuse osastav, kääne, mis on palju kasutatavam kui sisseütlev ja millest lühike sisseütlev on väga lihtsalt tuletatav. Sõnade häälikulisi ja tuletuslikke tunnuseid rühmitades toetun Ü. Viksi (1992) esitatud klassifikatsioonile. Reeglite sõnastamisel kontrollin nende vastavust kõigile sõnadele, mida „Väike vormisõnastik” (Viks 1992) sisaldab. Iga reegli juures näitan ära ka reegli produktiivsuse.

6.1. Ainsuse osastav lõpeb täishäälikuga

Alljärgneva kolme reegli rakendumistingimused on sellised, et keelekasutaja võib reegleid kasutada mis tahes järjekorras. On suur hulk sõnu, mis sobivad nii reegli 1 kui ka reegli 2 alla, aga ka selliseid, mis sobivad nii reegli 1 kui ka reegli 3 alla.

1. Kui ainsuse osastav on kolmandas vältes, siis on lühike sisseütlev sama mis ainsuse osastav.

Sellise reegli järgi saab moodustada lühikese sisseütleva ühesilbilistest kaashäälikuga lõppevatest sõnadest (*siil*) ja *ik*-liitega sõnadest (*õnnelik*), Ü. Viksi (1992) tüübistikus tüübid 22 (*sepp*) ja 25 (*õnnelik*). Korpuse andmed näitavad, et sisseütlev kääne on sellesse gruppi kuuluvate sõnade jaoks valdavalt 0-lõpuline: tüüp 22 puhul on 0-lõpuliste ja sse-lõpuliste sõnastikusõnade vahekord 297 : 7, tüüp 25 puhul 34 : 4.

Tüüp 22 hõlmab u 25% kõigist Ü. Viksi (1992) esitatud käändsõnadest, nii vanemasse sõnavarasse kuuluvaid, nt *sepp*, *sõel*, kui ka võõrsõnu, nt *fossiil*, *gigant*, olles seega väga produktiivne. Tüüp 25 hõlmab u 5% kõigist samas esitatud käändsõnadest.

See reegel sobib ka tüübile 24 (*padi*), kuhu kuulub kõigest 74 sõna ja mis muude vormide moodustamise mõttes kuulub suletud muuttüüpide hulka. Korpuses esines sellesse gruppi kuuluvaid erinevaid sõnu 11, kusjuures ainult üks sõna – *asjasse* – oli *sse-lõpuline*, kõik ülejäänud olid lühikese sisseütleva kujul. Reegel sobib ka erandlikele tüüpi 22 kuuluvatele ühesilbilistele täishäälikuga lõppevatele sõnadele, nagu *lai*, *sai*, *äi*, *põu*, *õu*.¹

2. Kui ainsuse nimetav lõpeb kaashäälikuga, siis on lühike sisseütlev sama mis ainsuse osastav.

Nõue, et ainsuse nimetav lõpeks kaashäälikuga, on vajalik selleks, et mitte rakendada seda reeglit niisugustele sõnadele nagu *saba* ja *süli*, mille kohta käib reegel 3.

Kui eelmise reegli rakendamiseks vajalikku, ainsuse osastavas käändes oleva vormi vältet ei õnnestunud määrata (näiteks ei oska keelekasutaja öelda, kas *katmik*, *trotuaar* või *president* on astmevahelduslikud sõnad ja kus on sõna (kaas)rõhk ja mitu silpi sealt lugedes sõna lõpuni on), siis reegel 2 võimaldab ikkagi moodustada lühikest sisseütlevat nii ühesilbilistest kaashäälikuga lõppevatest sõnadest – (*trotuaar*, *president*) – kui ka *ik-liitega* sõnadest (*võsastik*, *õnnelik*). Lisaks saab selle reegli järgi moodustada lühikese sisseütleva 3-silbilistest kaashäälikuga lõppevatest sõnadest (nt *akvaarium*, *missionär*, *orjatar*), mis on Ü. Viksi (1992) produktiivne tüüp 19 (*seminar*). Korpuse andmed näitavad, et sisseütlev kääne on sellesse gruppi kuuluvatel sõnadel valdavalt lühike: 0-lõpuliste ja *sse-lõpuliste* sõnastikusõnade vahekord on 14 : 2.

3. Kui ainsuse nimetav lõpeb täishäälikuga, siis on lühike sisseütlev sama mis ainsuse osastav, kuid kolmandas vältes.

Selle reegli järgi saab moodustada lühikese sisseütleva nimetavas käändes kahesilbilisest täishäälikuga lõppevatest või *elu-lõpulistest* sõnadest, seega sõnadest, mis kuuluvad muude käänevormide moodustamise poolest avatud tüüpi 17 (*saba*) või suletud tüüpidesse 18 (*sõda*), 20 (*nimi*; tingimustele vastab üheksa sõna) või 21 (*jõgi*), kuid selleks tuleb osastava vormi tüve lühikest konsonanti pikendada (*sappa*, *sõtta*, *nimme*, *jõkke*). Reegli tingimused sobivad ka tüübile 24 (*padi*) ja erandlikele tüüpi 22 kuuluvatele ühesilbilistele täishäälikuga lõppevatele sõnadele (nt *lai*, *sai*), mille ainsuse osastav on kolmandas vältes ja mis seega sobivad ka reegli 1 alla.

Erinevalt eelmisest kahest reeglist ei rakendu reegel 3 kõigile sõnadele, mis selle tingimustele vastavad. Näiteks ei tarvitata vormi (*tugi* :) *tukke*, kui gi analoogilisi vorme *jõkke*, *mække*, *lakke* kasutatakse. Reegli piiratud rakendatavust iseloomustab ka see, et kahesilbiliste täishäälikuga lõppevate 0-lõpuliste ja *sse-lõpuliste* sõnastikusõnade suhe on tekstikorpuses 47 : 43. Tüüpide kaupa on suhted järgmised: *saba* 31 : 39 (seejuures 11 sõna on kasutatud mõlemas vormis), *sõda* 10 : 3, *nimi* 1 : 0, *jõgi* 6 : 1.

¹ Artikli anonüümne retsensent märkis õigustatult, et kuna reegel silpide arvu ei määra, siis peaksid selle alla kuuluma ka 3-silbilised III-värtelised sõnad, nt *akvaarium*, *muuseum* (tüüp 19 *seminar*). Need sõnad sobivad muidugi sama hästi ka järgmise reegli alla.

Niisiis näib, et seda tüüpi sõnade 0-lõpulise lühikese sisseütleva moodustamine ainsuse osastava täishäälikuga lõppevast vormist on eaproduktiivne ja seega on tegu suletud tüübiga. Siiski on olemas uusi sõnu, mille sisseütlevat käänet ka selle reegli alusel moodustatakse (*kino* : *kinno*, *klubi* : *kluppi*). Ka sõnade puhul, millest lühikese sisseütleva vormi tavaliselt ei moodustata, tundub see vorm eestipärane, näiteks *varu* : *varru*, mida võib kuulda jalgpalliteemalistes vestlustes. Vormimoodustuslik potentsiaal on selle rühma grupi sõnadel ilmselt oluliselt erinev muudesse tüüpidesse kuuluvatest sõnadest, näiteks sõna *kivim* potentsiaal, mille lühike vorm **kivimi* ei tundu sisseütlevaks üldse mitte sobivat. Näib, et kui õiget tüüpi sõna sagedus kasvab piisavalt suureks, nagu *klubi* meelelahutuse või *varu* sportlike meeskonnamängude puhul, siis muutub temast moodustatud 0-lõpuline sisseütlev aktsepteeritavaks: sõna hakkab mõnes allkeeles käänduma üldkeeles suletud malli järgi. See on vastupidine protsess kui sõna kasutussageduse vähenemisega kaasas käiv tendents, mille tulemuseks on sõna üleminek suletud muuttüübist avatud tüüpi.

6.2. Ainsuse osastav ei lõpe täishäälikuga

Sõnad, mille ainsuse osastava lõpus ei ole täishäälikut, hõlmavad erinevaid muuttüüpe: 1 (*vallatu*), 2 (*õpik*), 3 (*vaher*), 4 (*ase*), 5 (*liige*), 6 (*mõte*), 7 (*hammas*), 8 (*tütar*), 9 (*katus*), 10 (*soolane*), 11 (*harjutus*), 12 (*oluline*), 13 (*suur*), 14 (*uus*), 15 (*käsi*), 16 (*kõne*), 26 (*idee*). Ka tüübis 20 (*nimi*) on peaaegu pool sõnadest ehk seitse sellised, mille ainsuse osastava lõpus ei ole täishäälikut (nt *lumi*).

Kui ainsuse osastav ei lõpe täishäälikuga, siis on 0-lõpulise sisseütleva moodustamine väga erandlik: korpuses esineb ainult 19 sellist sõna (arvud sõnade taga näitavad 0-lõpuliste ja sse-lõpuliste sagedust): *toime* 74 : 0, *pea* 70 : 0, *teine* 51 : 0, *suu* 15 : 0, *meri* 12 : 0, *veri* 5 : 0, *tuli* 4 : 0, *lumi* 4 : 0, *pere* 3 : 0, *rooste* 3 : 0, *uni* 3 : 0, *tasku* 2 : 12, *perse* 2 : 0, *tare* 2 : 0, *voodi* 1 : 18, *töö* 1 : 8, *põrgu* 1 : 1, *kütke* 1 : 0, *öö* 1 : 0 (*maha* on liigitatud määrsõnade hulka). Need sõnad kuuluvad muude käänete moodustamise poolest väga erinevatesse muuttüüpidesse ja praegu ei oska välja tuua ühte selget põhjust, mis seletaks nende väheste vormide olemasolu ning analoogiliste 0-lõpuliste vormide võimatust (nt *veski* : **veski*, *pööre* : **pööre*, *nire* : **nirre*).

Kohanimedele esineb sageli olukord, kus ainsuse osastava lõpp on *t*, aga 0-lõpuline sisseütlev on siiski võimalik, nt *Riiga*, *Kuressaarde*, *Narva*. Üks võimalikke seletusi oleks, et kohanimedele puhul ei kehti väide osastava käänte suuremast kasutussagedusest võrreldes sisseütlevaga ja seega osastava käänte vorm sisseütleva vormi ei määra.

EKG I (1995: 199–200) väidab, et 0-lõpuline illatiiv sobib (normivastasel) ka kahesilbilistele kaashäälikuga lõppevatele kolmandavärtelisele sõnadele, nt *albumi*, *tunneli*. Korpuses niisuguseid juhtumeid ei esinenud, kuid selliste vormide moodustamise võimalus viitab sellele, et keelekasutaja arvates on antud sõna (kaas)rõhk viimasel silbil (s.t sõnal on säilinud venepärane rõhk), mistõttu seda võib käänta nagu ühesilbilist kolmandavärtelist sõna.

7. *se-lõpuline sisseütlev*

se-lõpuline sisseütlev on EKK (2007: 246) ja EKG I (1995: 200) järgi lühene-
nud vorm: kui sisseütleva moodustamisel tekib sõna lõppu *-(V)sesse*, siis jäe-
takse sellest alles *-(V)sse*, seega on tema moodustamine hääldusega seotud,
mõneti samasugune tüve ja lõpu piierialal toimuv teisendus kui näiteks *i* asen-
dumine *e*-ga mitmuse osastava vormi moodustamisel sõnas *aadli+id* -> *aad-
leid*.

Lühikese sisseütleva *se-lõpuline* vorm on normikohaselt võimalik ainult
sõnadest, mille ainsuse omastava tüve lõpp on *-(V)se*, kusjuures tüvi ise on
kas pikem kui kolm silpi või kolmandas vältes ja kolmesilbiline. Ü. Viksi
(1992) tüübistiku järgi kuuluvad siia kõik sõnad tüüpidest 11 (*harjutus*) ja 12
(*oluline*), aga ka kõik kolmandavälteised sõnad tüüpidest 9 (*katus*) ja 10 (*soo-
lane*), nt *kurbus* ja *peamine*. Kui ülaltoodud nõuded on täidetud, siis on sisse-
ütleva vorm selgelt eelistatavalt *se-lõpuline*: korpuses leidis 168 sõna, mille
omastava tüvi vastas nõuetele, ning neist 82% oligi ainult *se-lõpulisest* sisse-
ütlevaga, kusjuures 86% neist olid pikemad kui 3 silpi; 7% esines nii *se-* kui
ka *sse-lõpulisena* ning 11% ainult *sse-lõpulisena*. Seejuures neist *sse-lõpulis-*
test olid kõik peale ühe ainsuse omastavas kolmesilbilised ja kolmandas väl-
tes. Niisiis on näha väga selget tendentsi, et pikemate sõnade sisseütlev on
se-lõpuline.

Selle kohta, miks on lühendamine lubatud ainult pikematest sõnadest ja
miks kuuluvad kolmesilbilised kolmandas vältes tüved samasse rühma pike-
mate tüvedega, erinedes kolmesilbilistest esma- ja teisevälteistest tüvedest,
on Mati Hint esitanud seletuse, et kolmandavälteiline silp on samaväärne
kahe mittekolmandavälteise silbiga (Hint 1998: 146, 217, 218, 238).

Alternatiivse seletusena võib pakkuda põhimõtte, et sõna võib lühendada,
kui sellega ei tekitata sõnavormi, mis sarnaneb mõne teise sõna sisseütleva
vormiga. Teatavatel juhtudel on sellise nõude järgimine lihtne: *ne-*liite abil
produktiivselt moodustatud sõnast (nt *alkoholine*) oleks sisseütleva lühenenud
vormi (*alkoholisse*) kasutamine segadusttekitav (see näide jääb väljapoole
normingut, sest norming ei käsi lühendada, ainult lubab). Kuid on suur hulk
sõnu, mis pole sellisel läbinähtaval viisil omavahel seotud, aga ometigi lan-
geks ühe sõna lühenenud sisseütlev kokku teise sõna pika sisseütlevaga, vrd
pahasesse ja *pahasse*, *katusesse* ja *katusse*.

Tekstikorpuses oli 55 sisseütlevas käändes sõna, mille omastava tüvi on
kolmesilbiline (*(V)se-lõpuline*), aga ei ole kolmandas vältes, seega selline, mida
normi kohaselt ei tohi lühendada. Neist sõnadest oli 40% selliseid, et kui tüve
ikkagi *se* võrra lühendada, siis oleks tulemuseks mõne teise sõna omastava
käändega kokkulangev tüvi. Nii et teatavat tüüpi sõnadest lühema vormi
moodustamise keeld on küllalt efektiivne viis vältida homonüümiat.

Teiselt poolt oli tekstikorpuses 149 *se-lõpulisest* sisseütlevaga sõna. Neist
ainult 9% olid sellised, mis langevad kokku mõne teise sõna pika sisseütleva
vormiga, nt *hooletusse*, *vahetusse*. Nii et luba moodustada nelja- ja enamasil-
bilistest ning kolmesilbilistest kolmandavälteistest (*(V)se-tüvedest se-lõpulist*
sisseütlevat toob kaasa homonüümia suurenemise palju väiksemas ulatuses
kui seda teeks vastav luba lühemate tüvede puhul.

Mõnest kolmesilbilisest mittekolmandavälteisest *ne-lõpulisest* sõnast
siiski saab *se-sisseütlevat* moodustada: nt *otsesse ohtu*, *otsesse vastuollu*

(40 vastust päringule *otsesse* Google-ist. See näide on kooskõlas homonüümia vältimise põhimõttega, kuid mitte norminguga ega oletusega, et *se*-sisseütleva moodustamine on mehaaniliselt reguleeritud tüve silpide arvu ja välte kaudu. Praktilise juhisenä on tüve silpide arvu ja välte arvestamine muidugi omal kohal.

Kokkuvõte

Kasutussageduse arvestamine võimaldab tuua selgust eesti ja muude keelte sõnamuutmise kirjeldustesse ning seletada ühesuguse häälikulise või liitelise ehitusega sõnade erinevatesse muuttüüpidesse kuulumist. Teksti- ja sõnas- tikusageduse jaotuse alusel saab teha morfoloogiliste nähtuste reeglipärasuse ja produktiivsuse kohta selliseid järeldusi, mis kasutusandmeid ignoreeriva, ainult sõnade vorme jälgiva uurija eest jäävad varjatuks.

Kirjakeele kehtiva normi kohaselt on mitmes muuttüübis võimalik moodustada nii pikka kui ka lühikest sisseütlevat. See on viinud mõttele, et tegelikult ongi tegemist kahe erineva käändega, et vormi valik sõltub konkreetse sõna või laiendatava verbi tähendusest, et vormi valik on määratud stilistiliste või konkreetse keelekasutaja eelistustega, et lühike sisseütlev ei olegi kirjeldatav – erinevalt pikast sisseütlevast – eesti sõnamuutmise süsteemi orgaanilise osana.

Tekstikorpuse andmed näitavad siiski, et 0-lõpulise lühikese sisseütleva eelistus tuleneb lihtsalt sõna häälikulisest või tuletislikust kujust, v.a mõnekümne erandsõna puhul, ning et *se*-lõpulise sisseütleva eelistus tuleneb peale häälikulise ja tuletisliku kuju ka lihtsalt sõna pikkusest, kusjuures kasutuspiirangud on seotud homonüümia vältimise vajadusega.

Lühikese sisseütleva 0-lõpuline vorm ei ole võimalik igasuguse häälikulise ja tuletisliku struktuuriga sõna korral. Kuid sõnade puhul, kus ta on võimalik, on ta reeglina palju tavalisem kui *sse*-lõpuline vorm. Täiesti regulaarse 0-lõpulise sisseütlevaga on avatud muuttüübid *sepp*, *õnnelik* ja *seminar*, mille lühike sisseütlev langeb kokku ainsuse osastavaga. Ü. Viksi (1992) järgi kuulub neisse tüüpidesse umbes 1/3 eesti käändsõnadest. Muude käänete osas stabiilne avatud muuttüüp *saba* on 0-lõpulise sisseütleva osas osaliselt stabiilne: sõna kasutussageduse tõus võib kaasa tuua 0-lõpulise sisseütleva võimalikkuse, kuid suurel osal sellesse tüüpi kuuluvatest sõnadest 0-lõpulist sisseütlevat pole. 0-lõpuline sisseütlev on võimalik ka mitme suletud muuttüübi sõnadel, kusjuures sageli saab seda moodustada avatud muuttüüpide jaoks kehtivate reeglite abil.

Ka lühikese sisseütleva *se*-lõpuline vorm ei ole võimalik kõigist sõnadest, aga kui võimalikkuse nõuded on täidetud, siis on sisseütleva vorm selgelt eelistatavalt *se*-lõpuline. Eesti keele käändsõnadest moodustavad *se*-lõpulise sisseütleva võimalusega sõnad Ü. Viksi (1992) andmetel peaaegu 1/4.

Kokku kuulub seega peaaegu 3/5 eesti käändsõnadest muuttüüpidesse, mille sisseütleva käände eelistatud vormiks on regulaarselt moodustatav lühike sisseütlev.

Kirjandus

- A r g u s, Reili 2008. Eesti keele muutemorfoloogia omandamine. Analüütiline ülevaade. Tallinn, TLÜ Kirjastus, 2008. <http://www.tlulib.ee/files/arts/25/abstrad2783d4cffc704323d8850390b878d6.pdf>
- B a a y e n, R. H. 2008. Corpus Linguistics in Morphology. Morphological productivity. – Corpus Linguistics. An International Handbook. Vol. 2. Ed. by A. Lüdeling, M. Kytö. Berlin: Mouton de Gruyter, lk 899–919.
- B a u e r, Lauree 2001. Morphological Productivity. Cambridge: Cambridge University Press.
- B y b e e, Joan 2007. Frequency of Use and the Organization of Language. Oxford: Oxford University Press.
- EKG I = Mati Erelt, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare, Eesti keele grammatika I. Morfoloogia. Sõnamoodustus. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut, 1995.
- EKK = Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross. Eesti keele käsiraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2007.
- G r a b o w s k i, Eva, M i n d t, Dieter 1995. A Corpus-Based Learning List of Irregular Verbs in English. – ICAME Journal 19, lk 5–22.
- G r e e n b e r g, Joseph H. 1966. Language Universals. The Hague: Mouton.
- H a s p e l m a t h, Martin 2006. Against Markedness (and what to replace it with). – Journal of Linguistics 42, lk 25–70.
- H a s s e l b l a t t, Cornelius 2000. Eesti keele ainsuse sisseütlev on lühike. – Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 796–803
- H i n t, Mati 1998. Häälikutest sõnadeni. Eesti keele häälikusüsteem üldkeeleteaduslikul taustal. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- K i o, Kati 2006 Sisseütleva käände kasutus eesti kirjakeeles. Magistritöö. Tartu (käsikiri TÜ eesti keele õppetoolis). – <http://www.utlib.ee/ekollekt/diss/mag/2006/b18124021/kio.pdf>
- K u u s i k, Evelin 1994. Morphological Synthesis of Estonian Based on the Agglutination Strategy. – Automatic Morphology of Estonian 1. Research Report. Tallinn: Institute of the Estonian Language, lk 36–48.
- P e d a j a, Kati 2006. Uute laensõnade morfoloogiline kohanemine. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 784–796.
- V a l g e, Jüri 1970. Eesti keele käänete sagedused kolmes funktsionaalses stiilis. – Keel ja struktuur 4. Tartu, lk 145–162.
- V i k s, Ülle 1992. Väike vormisõnastik. Tallinn: Keele ja Kirjanduse Instituut.
- V i k s, Ülle 2000. Eesti keele avatud morfoloogiamudel. – Arvutuslingvistikalt inimesele. Toim T. Hennoste. (Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 1.) Tartu: Tartu Ülikool, lk 9–36.
- W u r z e l, Wolfgang U. 1987. System-dependent Morphological Naturalness in Inflection. – W. U. Dressler, W. Mayerthaler, O. Panagl, W. U. Wurzel (eds.), Leitmotifs in Natural Morphology. Studies in Language Companion Series. Vol. 10. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, lk 59–95.

How to Describe the Short Illative Singular in Harmony with Usage Data

Keywords: short illative, corpus linguistics, frequency of use, word inflection

The article questions the current descriptions of the Estonian short illative singular and presents an alternative view of its regularity and rules of formation. The arguments are based on linguistically interpretable frequency distributions as well as data taken from a text corpus and from a morphological dictionary. The article argues that contrary to the widespread belief that the short illative represents an exceptional form that does not really fit into the Estonian case system it is not only more common than the long illative, but it is also regularly formed and productive for a large set of words with a certain phonological and derivational structure.

Heiki-Jaan Kaalep (b. 1962), PhD, University of Tartu, Institute of Estonian and General Linguistics, senior researcher, heiki-jaan.kaalep@ut.ee

